

Alexandru ȘTEFAN

Ceea ce pretindem noi a crea e de fapt... un mare nimic!

Oamenii de teatru în general, de la creatori la comentatori, se lovesc de obicei de două mari probleme care provoacă discordii ideologice. Prima, dacă teatrul e literatură (răspunsul ni l-a dat Caragiale), și a doua, dacă teatrul e o iluzie, în sensul platonian al cuvântului. La această întrebare răspunde Petre Țuțea:

„Eu sunt iudeocentric în cultura Europei, că dacă scoți Biblia din Europa atunci Shakespeare devine un glumeț tragic. Fără Biblie, europenii, chiar și laureații Premiului Nobel, dormeau în crăci. Știința și filosofia greacă sunt foarte folositoare, dar nu sunt mântuitoare. Prima carte mântuitoare și consolatoare pe continent – suverană – e Biblia”¹.

Evident, ideea că teatrul este o artă imitativă – sau o copie de gradul doi – nu deranjează atât de mult datorită grecilor, ci mai degrabă filosofilor creștini, de la Sfântul Augustin încoace, care au condamnat în așa măsură manifestarea teatrală, încât fiecare dintre noi ar trebui să-l privim suspect pe Shakespeare. Nu suntem străini de faptul că eroarea tronează peste tot, dar marea noastră invenție este forma ei „mai puțin supărătoare”, și anume închipuirea. Numai așa putem greși fără nici o responsabilitate. „Omul caută lumea amăgirilor”² – și în această căutare a creat de-a lungul timpului un teatru istoric, în care acest principiu a funcționat în deplină legalitate. Definițiile au variat în funcție de epocă: mister, liturghie, fabrică de iluzii, cutie cu surprize, joc sau școală, dar modalitatea a rămas aceeași!

Laicizarea premiselor de gândire în afirmarea artei teatrale a produs două credințe fundamentale greșite: despre adevăr s-a crezut că poate fi descoperit, iar despre artist s-a considerat că e un creator!

Pentru a restabili ordinea, Petre Țuțea nu neagă utilitatea a „ceea ce a fost”, ci propune un stil inovat care îmbină cultul clasic al adevărului, claritatea clasică și libertatea romantică: Teatrul Seminar.

Dacă tot simțim nevoia de a imita, de ce să imităm greșelile oamenilor, când putem imita perfecțiunea divină? „Orgoliul și îndoiala împiedică omul să imite Divinitatea”³ și, fără pic de rușine, plăsmuiește fantasma imperfecte. El uită că numai religia este pasiunea pentru Adevărul Absolut, și aceeași religie niciodată nu susține faptul că acest Adevăr poate fi scos la iveală asemeni unui secret de stat. El apare asemeni unei revelații! Adevărul, Binele și Frumosul se primesc, nu pot fi găsite! „Dacă Newton gândea până la Judecata de Apoi, nu descoperirea nimic! Dar el a fost mult mai înțelept. Când a fost întrebat cum a descoperit gravitația a spus: «Am fost inspirat»”⁴.

Creația implică pornirea de la punctul zero. Dumnezeu e creator, și nu artistul, care tot ce poate face este să se sprijine pe cunoașterea strămoșilor. Conform lui Sombart, dacă Natura e creația divină, atunci cultura e creația umană prin excelență! Țuțea îl neagă: „De creat, doar zeul creează, iar omul imită. Eu când citesc cuvântul „creație” literară, muzicală, filosofică – leșin de răs. Omul nu face altceva decât să reflecte în litere, în muzică sau în filosofie petice de transcendență”⁵.

Emil CIORAN și Petre TUTEA

Sentimentul creștin trebuie să fie călăuză oricărui tip de manifestare artistică. Împotrivindu-se spiritului preponderent boem al artistului se va cere adevărul. Cunoașterea e o aventură și artistul trebuie să o trăiască deplin – el trebuie să cunoască „tot”. Evident, se poate ajunge cu ușurință în punctul în care acțiunea să fie iremediabil pierdută, drama devenind un dialog și astfel s-ar putea pierde din vedere concretețea unui mesaj; dar tocmai această lipsă va continua să provoace mister și tulburare, pentru că este inexplicabilă plăcerea omului de a alege căutările zadarnice. E imposibil să oglindești complet lumea, care este în sine un spectacol, într-o expresie adecvată a acesteia. Acest lucru e realizabil numai în cazul în care teatrul în sine devine un mister.

În noua formulă estetică pe care o prezintă Țuțea, „*instinctele, sentimentele și pasiunile se topesc în apele rațiunii*”⁶, omului îi este arătat obiectul ideal, lumea ideilor platonice, în care nu au rost întrebările, în aceeași măsură în care nu au rost nici amăgirile. Personajele sunt înțelepți, care nu greșesc niciodată, ba din contră, reușesc să preconizeze claritatea în locul confuziei! Nu este vorba aici de o utopie a apolinicului absolut, în ciuda faptului că o primă lectură a piesei *Întâmplări obișnuite* ți-ar putea îndrepta opiniile într-o asemenea direcție. Dacă ar trebui să utilizăm termenii lui Nietzsche, ar fi vorba de o îmbinare uluitoare: „*În măsura în care Dumnezeu trebuie primit, și nu înțeles, la Dumnezeu nu ai acces prin luciditate*”⁷.

Fără greșeli, nu există regrete, iar sentimentul plenitudinar al mulțumirii de sine ia locul angoasei ce ne-a obișnuit simțul estetic până acum. Aici domină viziunea creștină a vieții și a lumii, iar perspectiva estetică a plăsmuitorului este situată obiectiv, nu obiectic! Din această cauză, într-o piesă de Teatru-Seminar, sublimul, comicul, grotescul, spiritualul, satiricul, fantasticul, magicul, vor fi tratate, nu implicate în piesă!

Se mai spune, de obicei, despre opera de artă că utilizează frumosul. Însă o creație artistică ce emană un sentiment religios încorporează sublimul (înțeles în sens fie kantian, fie hegelian). Sublimul nu e frumos, și nici ordonat sau proporționat. El e nemăsurat în putere și grandoare... e divin!

În alcătuirea propriu-zisă se vor utiliza numai obiecte ideale inspirate. În absența inspirației, ele pot fi culese din mistică creștină, istoria religiilor, mitologie, sau alte științe și arte ce oglesc forme ideale ale spiritului. Cu toate astea, formele de exprimare obiectică a triadei Natură–Om–Dumnezeu sunt înțelese și explicate numai de artistul cu inspirație. Artistul autonom rătăcește în iluzia libertății și moare în tristețea metafizică a însingurării, în timp ce artistul angajat își poate limita câmpul explorărilor din varii motive. Nici el nu are acces la adevăr, și moare prin lipsa de rost. Amândurora nu le este satisfăcută nevoia de absolut, la „*grad biopsihic*”.

Artistul inspirat primește adevărul, binele și frumosul prin grație divină. El e mereu optimist, deoarece niciodată nu e stăpânit de sentimentul metafizic al morții. Lumea de aici este pentru el o anticameră a lumii de dincolo.

Se pune implicit în discuție problema libertății, pentru că, de exemplu, Sartre, care vede în artist un Creator în sensul deplin al cuvântului, spune: „*l'oeuvre d'art, de quelque côté qu'on la prenne, est un acte de confiance dans la liberté des hommes*”⁸ – dar Țuțea nu e ateu.

Pentru el rădăcina libertății nu e în voință, ci în rațiune. E vorba de „*plăcuta robie a adevărului*”. Pentru a înțelege mai bine, trebuie stabilită distincția dintre fatalism, care explică faptele ca necesare în virtutea unei puteri superioare, și determinism, sau principiul cauzalității. În determinism, singurul principiu acceptat

de filosofia creștină, numai omul înzestrat cu rațiune poate fi liber. Cunoscând extremele, ai între ce să optezi. „*Arta se împletește cu religia*”⁹ pentru că în acest mod reușești să nu împrăștii misterul și miturile creației.

Observăm cum, poate involuntar, Țuțea reia o veche problematică dezbătută de Lessing: jertfa pentru un scop moral, social, științific sau artistic se numește eroism. „*Personalitatea este acel individ înzestrat cu capacitatea de a se dăruia. Eroul este o personalitate, deoarece nu-și mai aparține*”¹⁰. Pentru adevărul creștin sacrificiul devine martiriu. Creștinul înțelept nu poartă o luptă biologică, dorind ca viața să fie așa cum este, ci una creștină, căutând o viață așa cum „trebuie să fie”.

Considerând Raiul și Iadul două condiții obiective de desăvârșire umană, Teatrul-Seminar se va asemăna Divinei Comedii jucată undeva între Infern și Paradis, iar tot ceea ce e lumesc se va manifesta în dialogul platonice.

Teoretic se presupune că o asemenea formă expozitivă nu va afecta cu nimic reprezentarea: teatrul e literatură și spectacol, și „*Strălucirea spectacolului depinde de strălucirea literară*”¹¹, dar actorii nu vor mai fi nevoiți să se consume acționând exterior. Ei vor lua locul unor înțelepți „*stînși sufletește*”. Asemeni unei uimitoare reveniri la formele primordiale ale teatrului, ei vor fi simpli povestitori, care, așa cum spune Hamann, vor vorbi limba maternă a oamenilor: poezia.

Provocarea de a acționa asemenea zeilor nu este nouă. Teatrul-Seminar ar putea fi asemuit cu ușurință nu numai dialogului platonice, ci oricărei forme de exprimare dramatică ce implică perfecțiunea. Vorbim deseori în acești termeni de Eschil în raport cu Euripide, sau de Corneille în raport cu Racine, iar prima observație este „cei din urmă au îndrăznit să fie mai umani, pentru că la ei sunt mai vizibile greșelile umane”. În teatru nu resimțim acut nevoia de sublim, pentru că plăcerea omului de a empatiza funcționează mai ușor acolo unde există semeni de-ai lui. În fond, chiar și divinitatea pe care ni se propune să o imităm nu este una păgână, stângace și impulsivă (cum putem spune că făceau grecii Antichității), ci una perfectă, pentru care orice atribut capătă valoare absolută!

Sunt ferm convins că Petre Țuțea știa că stilul pe care îl propune poate fi cu ușurință catalogat drept utopic; dar genialitatea lui de gânditor constă tocmai în faptul că reușește să trezească în noi dureroasa conștiință a inutilității: ceea ce pretindem noi a crea e de fapt... un mare nimic!

Bibliografie:

- Țuțea Petre – *Lumea ca teatru*, Ed. Alutus & Ed. Vestala, 1993.
 Țuțea Petrea – *322 de vorbe memorabile*, Ed. Humanitas 1997.
 Țuțea Petre – *Între Dumnezeu și neamul meu*, Ed. Anastasia 1992.

Note:

- ¹ Țuțea Petrea – *322 de vorbe memorabile*, Ed. Humanitas, 1997, p. 22.
- ² Țuțea Petre – *Lumea ca teatru*, Ed. Alutus & Ed Vestala, 1993, p. 1.
- ³ *Ibidem*, p. 496.
- ⁴ Țuțea Petrea – *322 de vorbe memorabile*, Ed. Humanitas 1997, p. 35.
- ⁵ *Ibidem*, p. 33.
- ⁶ Țuțea Petre – *Lumea ca teatru*, Ed. Alutus & Ed Vestala, 1993, p. 8.
- ⁷ Țuțea Petrea – *322 de vorbe memorabile*, Ed. Humanitas 1997, p. 66.
- ⁸ Sartre Jean-Paul – *Qu'est-ce que la littérature?* Éditions Gallimard 1986, p. 79.
- ⁹ Țuțea Petre – *Lumea ca teatru*, Ed. Alutus & Ed Vestala, 1993, p. 236.
- ¹⁰ Țuțea Petrea – *322 de vorbe memorabile*, Ed. Humanitas 1997, p. 81.
- ¹¹ Țuțea Petre – *Lumea ca teatru*, Ed. Alutus & Ed Vestala, 1993, p. 375.